

*Попко І. А.,
старший викладач кафедри технічного перекладу
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ФРАНЦУЗЬКОЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ПАТЕНТНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. У статті розглядаються особливості перекладу науково-технічних текстів, зокрема французької патентної документації, оскільки цей вид діяльності набуває актуальності через прискорення науково-технічного прогресу в сучасному світі. Висвітлено мовні особливості французької науково-технічної літератури, які суттєво впливають на специфіку її перекладу українською мовою. Проведено аналіз деяких лінгвістичних особливостей науково-технічної літератури на лексико-граматичному, морфологічному та синтаксичному рівнях.

Ключові слова: науково-технічний текст, термін, термінологія, патентна формула, буквальне і термінологічне значення, акроніми, аббревіатура.

Постановка проблеми. Основне завдання науково-технічного перекладу полягає в гранично зрозумілому й точному способі доведення до читача інформації, яка повідомляється. Художнє і творче мислення набуває другорядної важливості, поступаючись чіткому та точному викладу змісту. Стиль науково-технічної літератури характеризується формальністю та логічністю. Більше того, науково-технічні тексти виявляють низку лексичних та граматичних особливостей. Найбільш типовою, приміром, лексичною ознакою науково-технічної літератури вважається насиченість тексту термінами й термінологічними словосполученнями, а також наявність лексичних конструкцій, скорочень, аббревіатур. У літературі такого типу особливе місце займають тексти, орієнтовані не стільки на носіїв певної мови, скільки на представників певної професійної групи.

Аналіз наукових досліджень. Переклад науково-технічних текстів часто ставав предметом уваги науковців, які намагалися проаналізувати й дати визначення цьому процесу. Вагомий внесок у дослідження зазначеної проблеми зробили такі вчені як В.Н. Комісаров, А.В. Федоров, К.І. Кириленко, В.І. Сухаревська, В.І. Карабан, І.І. Ревзін, І.А. Гладких, О.В.Ключник, Р.К. Міньяр-Белоручев, Р.П. Зорівчак та інші. Їх праці дозволяють зробити висновок, що переклад науково-технічної літератури займає окреме місце в царині перекладу, кардинально відрізняючись від інших типів певними лексичними, морфологічними, граматичними та стилістичними особливостями.

Мета статті полягає у виявленні особливостей відтворення текстів французьких патентних документів українською мовою через лінгвістичний аналіз лексико-семантичних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Основна складність перекладу науково-технічних текстів, а саме переклад термінів, полягає в розкритті та відтворенні засобами української мови іншомовних реалій. Було б невірним говорити про переклад термінів як таких. Безсумнівно, ключовим елементом у технічному перекладі вважається термінологія. Передусім, технічний переклад поділяється на кілька категорій. Існує переклад юридичної, медичної, фінансової літератури, переклад документів, сертифікатів, патентів, переклад текстів з авіонавтики тощо.

Зазначені категорії розглядаються як технічні переклади, тому що вимагають від перекладача стартовий мінімум знань з певної галузі науки чи техніки. З огляду на цей факт можна навести безліч прикладів неточного перекладу лексичної одиниці, що мали досить негативні наслідки як у технічній галузі, так і в політиці та економіці. Зокрема, після Другої світової війни французьке міністерство звернулося до Сполучених Штатів Америки з проханням продати Франції пшеницю. Для визначення, які саме зернові їм потрібні, вони вжили слово "corn", яке для мешканців США означає «кукурудза». Франція кілька місяців споживала жовтий кукурудзяний хліб [1, с. 8–39].

Структурно французький патент включає бібліографічну частину, патентну формулу і опис винаходу. Перед перекладачем патенту як технічного тексту стоять дуже високі вимоги до добору лексичного матеріалу. Переклад технічних текстів не може бути наближеним, адже може спровокувати неточність, яка недопустима в технічних описах. Будь-яка помилка може мати катастрофічні наслідки. Перекладаючи технічну патентну літературу, перекладач має володіти не лише глибокими лінгвістичними знаннями, знати технічну лексику з певної галузі, а також екстралінгвістичні: структури Франції та Євросоюзу, які відповідають за патентну справу, документацію та всі рівні її подання та затвердження. Оскільки патентування стосується різних галузей науки та техніки, переклад патентної літератури вимагає від перекладача, в першу чергу, відмінних знань перекладача спеціалізованої галузі науки або техніки, якої власне стосується переклад і, по-друге, розуміння змісту термінів французькою мовою у поєднанні зі знанням фахової термінології рідною.

Патент як конкретний жанр науково-технічного функціонального стилю, перебуваючи на перетині з офіційно-діловим стилем, презентує царину використання мови, що тісно пов'язана з усіма комунікативно-прагматичними й суб'єктивно-орієнтованими категоріями висловлювання. Хоча мова науково-технічна літератури є різновидом загальнонародної мови, маючи загальні граматичні правила та норми, використовуючи її лексику, вона відрізняється від інших стилів і жанрів притаманним лише їй поєднанням певних норм та ознак, особливою структурою висловлювання, особливістю семантики, своєрідністю різноманітних семіотичних зв'язків. На противагу словам загальноновживаної лексики, які є переважно багатозначними та мають емоційний відтінок, терміни в межах сфери застосування характеризуються моносемантичністю та відсутністю авторської експресії [2, с. 31]. У процесі перекладу будь-яке поняття чи термін необхідно розглядати не як окрему одиницю, а в контексті, в якому цей термін вжито разом зі своїм технічним значенням.

Науково-технічні тексти характеризуються великою кількістю термінів та їх словосполучень, неологізмів, аббревіатур та акронімів. Для адекватного перекладу аббревіатур та акронімів,

які часто вживаються на позначення терміна або організації, необхідно вірно його розшифрувати, перекласти українською, тоді створити відповідну українську абrevіатуру, наприклад *G.G.T. – Confédération Générale du Travail – З.К.П. – Загальна Конфедерація Праці*. Деякі акроніми можуть бути просто транскрибовані, наприклад *l'UNESCO – ЮНЕСКО*, інші – розшифровані, як от: *F.M.I. (Fond monétaire international) – МВФ (Міжнародний валютний фонд)*. Разом з українським відповідником акроніма бажано подавати в дужках його повну розшифровану назву з метою точного відтворення значення лексеми.

Наявність скорочень у технічній літературі виявляється характерною рисою французьких текстів, що часто мають свої відповідники в мові перекладу. У разі відсутності певного поняття в мові перекладу, не маючи свого відповідника, застосовують транскрибування, яке набуває все більшого поширення, особливо транскрибування іншомовних власних назв. Скорочення розшифровується і перекладається як розшифроване поняття, а саме скорочення транслітерується.

У процесі перекладу неологізмів та відсутності їхніх відповідників у словнику найчастіше використовують описовий переклад. Щодо лексичних трансформацій, то під час перекладу патентної літератури, особливо в описах, найчастіше використовують методи генералізації та конкретизації понять, тобто перехід поняття виду до поняття роду і навпаки. Досить часто під час перекладу технічного тексту з французької на українську мову спостерігається явище транспозиції – заміна однієї частини мови іншою. Іноді використовується антонімічний переклад, який пов'язаний зі зміною заперечного речення – стверджувальним, або навпаки. Питальні речення вживаються дуже рідко та їм властивий здебільшого риторичний характер, практичною метою використання яких є зосередити увагу на питаннях, які розглядає автор.

Морфологічними особливостями французьких патентних текстів виявлено переважне використання теперішнього часу, дійсного способу, дієприкметникових зворотів, безособових та неозначено-особових конструкцій, пасивного стану та герундія. Пасивні французькі конструкції найчастіше перекладаються активними. На морфологічному рівні слід підкреслити розбіжності у вживанні однини та множини в обох мовах, відсутність займенників першої особи однини (*je, moi*). Характерними є трансформації, пов'язані зі зміною частини мови; наприклад, найпоширенішими є трансформації перетворення іменника в прикметник, дієслова в іменник та навпаки. Перетворення інфінітива у віддієслівний іменник також належить до найпоширеніших перекладацьких трансформацій.

До синтаксичних особливостей перекладу патентних текстів належить прямий порядок слів, що зазвичай зберігається під час перекладу, використання складнопідрядних речень, наявність значної частини однорідних членів речення. Проте незначні трансформації щодо зміни порядку слів можуть відбуватися з перестановкою обставини чи суб'єктно-об'єктивними відношеннями. Зокрема, в описах патентів переважають речення розповідного характеру, інверсія та питальні речення, як уже зазначалось, вживаються не часто і лише з метою зосередити увагу на певній інформації. Під час перекладу простих та складних речень іноді виникає необхідність зміни їхньої структури, коли прості поєднуються в складне речення, або, навпаки, складне речення розбивається на декілька простих.

У ході дослідження французьких технічних текстах виявлено вживання значної кількості безособових та неозначено-особових конструкцій, які в процесі перекладу можуть зазнава-

ти певних трансформацій згідно з контексту та граматичними правилами української мови. Зокрема, під час перекладу французьких неозначено-особових речень із займенниками *on, nous* використовується або односкладні неозначено-особові речення, або безособові речення. Вживання особових займенників у патентній літературі виявилось невластивими як українській, так і французькій мові.

Під час перекладу граматичних конструкцій найпоширенішими є трансформації за допомогою додавання чи опускання слів. Основні часові конструкції під час перекладу французької технічної літератури на українську зберігаються, але часові форми і способи, які не існують в українській мові (наприклад, *Subjonctif, Futur antérieur*), під час перекладу обираються ті форми, які найкраще відповідають граматичним нормам української мови. Наприклад, *Futur antérieur* перекладається українською мовою минулим часом; *Subjonctif* – дієслівними формами дійсного способу через відсутність подібного способу в українській мові; *Conditionnel* у текстах патентів зустрічається рідко і перекладається українською мовою або умовним способом, або дійсним способом із використанням допоміжних слів *можливо* та *могти*. Наказовий спосіб у досліджених нами текстах не використовувався. Його функції виконують інфінітивні та безособові конструкції. У перекладі українською мовою такі речення перекладаються зазвичай наказовим способом. Пасивні французькі конструкції найчастіше перекладаються активними конструкціями.

Під час перекладу науково-технічної літератури важливе значення має взаємодія терміну з контекстом, в якому він розкриває своє лексичне значення, адже лише контекстуально можна зрозуміти, до якої конкретної галузі знань належить термін і, відповідно, перекласти його за допомогою добору адекватного еквівалента мовою перекладу. Тому мовознавці виокремлюють два етапи в процесі перекладу термінів: перший – це з'ясування значення терміна в контексті, а інший – це переклад значення рідною мовою [3, с. 122].

Основним прийомом перекладу термінів вважається переклад за допомогою добору лексичного еквівалента – постійна лексична відповідність, яка точно збігається зі значенням слова. Термінам, які мають еквіваленти рідною мовою, належить важлива роль під час перекладу, адже вони є опорними пунктами в тексті, від них залежить розкриття значення інших лексем, вони дають можливість з'ясувати характер тексту. Тому слід вміти знаходити відповідний еквівалент у рідній мові, розширюючи в такий спосіб знання термінів-еквівалентів. Однак частка таких термінів у загальному термінофонді дуже незначна, тому переклад більшості спеціальних галузевих термінів не є простою заміною слова-терміна мовою оригіналу відповідним термінознаком у мові перекладу. Значні труднощі під час перекладу технічних термінів із французької мови на українську виникають у тому випадку, якщо еквівалент, зафіксований у словнику, не цілком підходить. У такому разі слід дібрати контекстуально зумовлений еквівалент. Вирішальну роль контекст відіграє також у виборі потрібного значення багатозначного терміна.

Описовий спосіб перекладу також вживається під час перекладу науково-технічно патентної літератури і становить передачу значення слова за допомогою поширеного пояснення значення іншомовного слова. Зазначений прийом є найбільш розповсюдженим лексичним прийомом перекладу технічних термінів і вживається як у випадку відсутності від-

повідного за значенням слова в рідній мові, так і у випадку пояснення в словнику. Калькування – це передача комбінаторного складу слова, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу.

Виявлено, що під час перекладу науково-технічної патентної літератури шляхом калькування перекладаються деякі власні назви, наприклад: *Institut national de la propriété industrielle* – Національний інститут промислової власності, *l'Union européenne* – Європейський союз. Транскрипція – це передача літерами рідної мови звучання французького слова. Практична транскрипція максимально відображає написання і вимову слів іноземної мови, наприклад: *Renault* – Рено, *Peugeot* – Пежо, *Figaro* – Фігаро. Однак під час перекладу способом транскрибування не слід забувати про «фальшивих друзів перекладача», яким, попри зовнішню схожість у французькій та українській мовах, властиве різне значення, тобто псевдоінтернаціоналізми. Траслітераційний спосіб перекладу таких лексем «приведе до не виправданого семантичного калькування, порушення норм лексичної сполучуваності, стилістичної неадекватності українського відповідника та, зрештою, до грубих викривлень лексичного змісту слова, що передається» [4, с. 110].

Переклад французьких термінів на українську мову вимагає знання й розуміння змісту термінів французькою мовою, а також знання термінології українською мовою. Найпоширеніший спосіб перекладу патентної документації – це передача термінознаків за допомогою лексичних еквівалентів, оскільки термінам властива однозначність. Якщо така відповідність відсутня або термін багатозначний, тоді використовується калькування або описовий метод. При цьому потрібно враховувати контекст або лексико-семантичну групу, в якій вжито термін.

Висновки. Основною функціональною одиницею науково-технічної патентної літератури є термін; він надає найбільш точне, стисле і економне визначення науково-технічному поняттю, що є дуже важливим для перекладача під час роботи зі словом. Словниковий склад науково-технічної літератури французькою мовою характеризується різноманітністю, а також великою кількістю наукових і технічних термінів. Дуже важко провести межу між термінами й повсякденними словами внаслідок їх лексичної багатозначності. Для перекладу французької науково-технічної патентної літератури важливу роль відіграють словники. Проте відомо, що основний недолік словників полягає в тому, що вони, вийшовши з друку, дуже швидко втрачають новизну, адже нові поняття, неологізми у сфері науки та техніки виникають за дуже короткий проміжок часу. Зрозуміло, що такі випадки можуть створювати досить серйозні проблеми для перекладача. Основний вихід із цієї ситуації бачиться в детальному аналізі описуваного явища й передачі його термінами, базовими в певній технічній галузі. Перекладач може консультуватися з періодичними друкованими виданнями, де висвітлюються актуальні наукові проблеми та найновіші технічні винаходи та з фахівцями в даній галузі.

Складна еволюція французької мови сприяла широкому розвитку синонімії, в тому числі і лексичної. Одне і те ж поняття можна виразити різними словами. У французькій науковій літературі здебільшого використовуються синоніми латинського походження, які українською мовою ми зазвичай передаємо зі збереженням латинського кореня.

Під час перекладу необхідно пам'ятати, що хоча мова французьких науково-технічних текстів все ж таки є частиною загальнонаціональної мови, тобто використовує спільну лексику і граматику, вона має свій окремий стиль, який відповідає меті і завданню науково-технічної літератури. Тому для перекладача важливим завданням постає збереження цього стилю лексичними засобами своєї мови. Відсутність прямих запозичень з англійської мови, вживання яких є неприпустимим у зв'язку з наявністю французького відповідника, повага до синтаксису та орфографії французької мови, внутрішній зв'язок між реченнями, наявність повторів та реприз забезпечують характерні особливості наукового тексту в спеціалізованій французькій мові. Для перекладача важливим постає вимога знання базової термінологічної системи певної царини знань, з якою він працює, в той же час постійно відслідковуючи появу нових термінологічних утворень у певних галузях знань.

Література:

1. Кириленко К.І., Сухаревська В.І. Теорія і практика перекладу (французька мова) / К.І. Кириленко, В.І. Сухаревська. – Вінниця : Нова Книга, 2003. – 148 с.
2. Деркач Л.М. Актуальні проблеми науково-технічного перекладу / Л.М. Деркач ; Національний гірничий ун-т ; Інститут електроенергетики. Кафедра перекладу та педагогічної психології ; Центр психологічних та інноваційних досліджень. – Д. : Національний гірничий ун-т, 2007. – 257 с.
3. Алефиренко Н.Ф. Теорія мови. Вводний курс / Н.Ф. Алефиренко. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 368 с.
4. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика. Напрями та проблеми / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.

Попко И. А. Специфика перевода французской научно-технической патентной литературы

Аннотация. В статье рассматриваются основные особенности перевода научно-технических текстов, в частности французской патентной документации, поскольку этот вид деятельности становится все более актуальным из-за ускорения научно-технического прогресса в современном мире. Освещена языковая специфика французской научно-технической литературы, которая существенно влияет на специфику ее перевода на украинский язык. Проведен анализ некоторых лингвистических особенностей научно-технической литературы на лексико-грамматическом, морфологическом и синтаксическом уровнях.

Ключевые слова: научно-технический текст, термин, терминология, патентная формула, буквальное и терминологическое значение, акронимы, аббревиатура.

Popko I. Translation specifics of French scientific and technical patent literature

Summary. The article reviews main features of the translation of scientific and technical texts, the French patent documentation in particular, since this type of activity is becoming more relevant due to the acceleration of scientific and technological progress in the modern world. The article highlights the linguistic features of French scientific and technical literature which significantly affect the specifics of its translation into Ukrainian. The article also analyses certain linguistic features of scientific and technical literature at lexico-grammatical, morphological and syntactic levels.

Key words: scientific and technical text, term, terminology, patent formula, literal and terminological meaning, acronyms, abbreviation.